

Jaunieši un pagaidu nodarbinātība Eiropā

Kopsavilkums

Ievads

Kopš ekonomikas un finanšu krīzes sākuma 2008. gadā nodarbināto jauniešu skaits Eiropas Savienībā ir ievērojami samazinājies. Līdz 2013. gada vidum bezdarba līmenis 24 gadus vecu un jaunāku iedzīvotāju vidū bija pārsniedzis 23%. Liels skaits strādājošo šajā vecuma grupā ir nodarbināti, pamatojoties uz pagaidu, nevis pastāvīgiem līgumiem (42% salīdzinājumā ar tikai 10% strādājošo vecumā no 25 līdz 64 gadiem). Lai gan pagaidu vai terminēti līgumi var būt atspēriena punkts pārejai no izglītības uz darba dzīvi, jaunieši var arī nokļūt nestabilu darbvietu slazdā.

Šā Eiropas Uzņēmumu pārstrukturēšanas uzraudzības centra (European Restructuring Monitor) salīdzinošā ziņojuma pamatā ir dati, ko snieguši 28 ES dalībvalstu un Norvēģijas korespondenti. Tajā ir analizēti pagaidu darba līgumu skaita pieauguma iemesli ES un pētīta situācija attiecībā uz sociālās aizsardzības pieejamību jauniešiem, kas strādā saskaņā ar pagaidu vai terminētiem līgumiem. Ziņojumā ir aplūkoti dažādās valstīs ieviestie pasākumi šo līgumu izmantošanas regulēšanai — bieži ar mērķi rosināt pāreju uz standarta līgumiem — un nobeigumā sniegti sociālo partneru viedokļi par šo jautājumu.

Politikas konteksts

Lielākajā daļā Eiropas valstu pagaidu darba līgumu izmantošana tiek regulēta — ir ierobežots maksimālais ilgums, kā arī līguma termiņa pagarināšanas reīzu skaits. Taču regulējuma nianse un uzlikto ierobežojumu pakāpe dažādās valstīs ievērojami atšķiras. Dažās valstīs, piemēram, Grieķijā, Lietuvā, Nīderlandē, Polijā, Rumānijā un Spānijā, krīzes laikā noteikumi ir mīkstināti cerībā veicināt jaunu darbvietu radīšanu, tomēr vairumā gadījumu ir norādīts, ka atvieglējumi ir īslaicīgi. Lielākajā

daļā valstu ierobežojumi ir saglabāti, bet Itālijā un Slovākijā tie ir pastiprināti, lai rosinātu vairāk darba devēju pieņemt darbiniekus, pamatojoties uz standarta līgumiem. Tas atspoguļo Eiropā pastāvošās bažas, kas ir paustas arī Eiropas Komisijas 2013. gada jūnija paziņojumā „Sadarbība Eiropas jauniešu labā — Aicinājums vērsties pret jauniešu bezdarbu”, proti, ka darba iespēju palielināšana jauniešiem ir prioritāte, tomēr tā nebūtu jāīsteno, pazeminot darbvietu kvalitāti un palielinot nestabilitātes līmeni.

Būtiskākie secinājumi

- Pirms recesijas sākuma 2008. gada beigās jauniešu pagaidu darba līgumu izmantošanu vairumā valstu raksturoja pieaugoša tendence, atspoguļojot darba devēju vēlēšanos vieglāk pielāgot darbaspēku, mainoties tirgus apstākļiem. Tā norādīja arī uz plašāku stažēšanās un pārbaudes laika izmantošanu kā veidu, ko darba devēji izvēlas, lai pirms pastāvīga darba piedāvāšanas novērtētu jaunpieņemtu darbinieku spējas.
- Ekonomikas recesija 2008. un 2009. gadā noveda pie nesamērīga pagaidu darbvietās strādājošo jauniešu skaita krituma, jo darba devēji, vēloties ātri samazināt izmaksas, nepagarināja terminētos līgumus. Tomēr kopš tā laika šo līgumu skaits relatīvi ir pieaudzis, norādot uz darba devēju nevēlēšanos ekonomiskas nenoteiktības apstākļos veidot pastāvīgas darbvietas un uz to, ka ir atdzimusi tendence izmantot stažēšanos un pārbaudes laiku.

- Jaunieši, kas strādā saskaņā ar pagaidu līgumiem, principā — ar dažiem izņēmumiem — bauda tādas pašas tiesības uz sociālo aizsardzību kā darbinieki ar standarta līgumiem. Taču praksē šo jauniešu nodarbinātības īstermiņa raksturs bieži nozīmē to, ka nav veiktas pietiekamas iemaksas, lai viņi varētu pretendēt uz atbalstu, piemēram, bezdarba, slimības un maternitātes pabalstu.
- Vairākās valstīs un nozarēs ir plaši izplatīta fiktīva pašnodarbinātība (tiek slēgts līgums ar neatkarīgu darbinieku par pakalpojumu sniegšanu vienam klientam vai darba nodrošinātājam gandrīz tādā pašā veidā kā tad, ja šī persona būtu algots darbinieks). Darba devēji izmanto šo praksi, lai samazinātu ar nodarbinātību saistītās izmaksas, piemēram, obligātās sociālās iemaksas, un izvairītos no darba aizsardzības tiesību aktos paredzētajām izmaksām.
- Vairumā valstu pašnodarbinātām personām ir mazāk tiesību uz sociālajiem pabalstiem nekā algotiem darbiniekiem, jo iemaksu veikšana mēdz būt brīvprātīga. Jaunieši, kuru darbs ir slikti atalgots, bieži neveic iemaksas, lai izvairītos no papildu izmaksām. Tas pats attiecas uz apdrošināšanas pensiju tiesībām.
- Lai gan pagaidu līgumi var būt atspēriena punkts ceļā uz pastāvīgu darbu, jo īpaši tad, ja tie slēgti uz stažēšanās vai pārbaudes laiku, pierādījumi liecina, ka krīzes laikā ir samazinājies tādu jauniešu relatīvais skaits, kuri pāriet uz pastāvīgu darbu.
- Pagaidu darba pieaugumu jauniešu vidū daļēji var skaidrot ar pasākumiem, kas veikti, lai veicinātu jaunatnes nodarbinātību, piemēram, valsts finansētām darba pieredzes iegūšanas programmām un valsts subsīdiju piešķiršanu darba devējiem, kas pieņem darbā jauniešus.
- Vairākās valstīs algu subsīdijas ir ieviestas ar apsvērumu, lai darba devējus motivētu radīt pastāvīgas, nevis pagaidu darbvietas.

- Daudzās valstīs jaunieši, kas strādā saskaņā ar pagaidu līgumiem, sociālajiem partneriem nerada lielas politiskas bažas, ņemot vērā ekonomikas krīzes neatliekamās prasības. Ja par šo jautājumu notiek debates, bieži rodas saprotams viedokļu konflikts starp darba devējiem, kurus apmierina pagaidu līgumu elastīgums, un arodbiedrībām, kas uzsver šiem līgumiem raksturīgo darbvietu nestabilitāti.

Politikas norādes

Lai gan pagaidu nodarbinātības pieaugums jauniešu vidū ir iemesls bažām, ņemot vērā šāda veida līgumiem raksturīgo nestabilitāti, tomēr jāievēro, ka pagaidu darbvietās strādājošie bieži vai nu nevēlas pastāvīgu darbu, vai ir pieņemti uz apmācības vai pārbaudes laiku, pēc kura varētu sekot pāreja uz pastāvīgu darbu. Tomēr valdībām ir jāgādā, lai terminēti līgumi netiktu izmantoti ļaunprātīgi.

Valdībām ir arī cieši jāpārtrauga pašnodarbinātība. Lai gan trūkst tiešu pierādījumu par to, cik patiesi ir daži pašnodarbinātības veidi, tomēr šķiet, ka dažās valstīs pašnodarbināto skaita pieaugumu rada darba devēji, kas nevēlas pieņemt darbā pastāvīgus darbiniekus un piedāvāt aizsardzību, ko garantē standarta darba līgums.

Jārisina sociālās aizsardzības jautājums, lai nodrošinātu, ka jauniešiem un citiem pagaidu darbiniekiem pēc līguma termiņa beigām un darba nespējas, piemēram, slimības vai maternitātes, gadījumos, ir pieejami atbilstoši pabalsti. Tas var izrādīties sarežģīti gadījumos, kad sociālās apdrošināšanas shēmu maksājumi ir brīvprātīgi un iemaksu apmērs attur jauniešus no pievienošanās šīm shēmām. Pašreizējos ekonomikas apstākļos arī valdībām var būt sarežģīti segt ar sociālās aizsardzības pieejamības uzlabošanu saistītās izmaksas.

Papildu informācija

Ziņojums „*Young people and temporary employment in Europe*” („Jaunieši un pagaidu nodarbinātība Eiropā”) ir pieejams: <http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn1304017s/index.htm>

Lai saņemtu papildu informāciju, sazinieties ar pētījuma vadītāju Lidia Salvatore, rakstot uz e-pastu: lsa@eurofound.europa.eu